

הדרך היומית

עלון יומי ללומדי הדרך היומית יו"ל ע"י "מדרשית הדרך היומית פ"ח"

מסכת בבא מציעא - דף לא

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדרך

מה שיעור מצוות צדקה?

למדו בגמ', "פתח תפתח" לעניי עירך, וריבוי לעניי שאר מקומות. "נתן נתן", חיוב לתת לעני לכה"פ מתנה מועטת.

מבואר בגמ' (גיטין ו) דרש רב עוריא, "אם שלמים וכן רבים וכן גגוזו" אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמים, יעשה מהם צדקה. ובזדאי כאשר הם מרובים. דרש תנא דבי רבי ישמעאל, הגוזז מנכסיו ועושה מהם צדקה ניצל מדינה של גהינם. "ועניתך לא אענך עוד" דרש רב זוטרא, אפילו עני המתפרנס מן הצדקה יעשה צדקה. ודרש ר' יוסף, אם נותן אדם צדקה שוב אין מראים לו סמני עניות. עסקנו ב"עיונים על הדרך" כמה פעמים בעניין מצוות צדקה ונלקט מעט מיני ים.

מה השיעור של מצווה נעלה זו? בגמ' לפנינו דרשת "פתח תפתח" מרבה עניי עיר אחרת, ולא דרשו כמו שאמרו בהשבת אבידה, תוכחה וכו' אפילו מאה פעמים. (ועי' ביד דוד)

אולם בספרי (פי' ראה) כתוב להדיא שאין שיעור למצוות צדקה. מנין שאם פתחת פעם אחת וכו' ת"ל פתח תפתח אפי' מאה פעמים. (בספרי יש עוד דרשה, שאם פתח את ידו פעם אחת סופו לפתוח אפילו מאה פעמים, ביארו המפרשים (שם) שתלבשונו רוח טובה ונדיבה שיזכה לתת רוב צדקה.

באבות דר' נתן (פי' ג) אם נתת פרוטה לעני בבוקר ובא עני נוסף בערב תן לו שאינך יודע מי כשר או שניהם כאחד טובים.

ברמב"ם (מתנוע' ז, ה) בא העני ושאל די מחסורו ואין יד הנותן משגת לו כפי השגת ידו וכמה עד חמישית מצוה מן המובחר וכו' עכ"ל. דעת המהר"י קורקוס שעד חומש הוא בכל פעם כלומר כאשר בא עני יתן לו עד חומש כאשר בא עני נוסף יתן חומש מן הנשאר וכו'.

באהבת חסד (ב, ט) פלפל בדברי הר"מ והעולה מתוה"ד שאם אין יד הנותן משגת עד חומש ואם משגת יכול ליתן יותר. וכל מה שאמרו שאל יבזבז יותר מחומש הוא דווקא באין עניים אולם בדיקומי עניים יכול לתת יותר מחומש ובלבד שלא יתן כל נכסיו ויהיה הוא עני. וכן אין חיוב לדחוק עצמו בעבור זה.

במהר"ל דיסקין (כד בהגהה) נקט שאפילו פחות מפרטה יוצא יד"ח (הרי אמרו בסוגיא לפנינו אפילו מתנה מועטת. ובדבריו דן בהרחבה בבאור הלכה להגרתי"ק שליט"א פי"ז ממתנוע' ה"א).

תקנת אושע: מבואר בגמ' בכתובות (ג, א), וכך נפסק להלכה ברמב"ם שו"ע וכו' שאסור לבזבז לצדקה יותר מחומש. (ברמב"ם הזכיר האי דינא בסוף הלכות ערכין ואכמ"ל) וזאת מהטעם שהוא עצמו לא יצטרך לבריות.

כתב באהבת חסד (פי"ג), שיש אופנים שיכול לתת יותר מחומש. א. לפני מותו יכול לתת עד שליש וי"א עד חצי. ב. כאשר הדבר הוא פיקו"ל יכול לתת יותר. ג. בקיימתי עניים. ד. עשיר מופלג ואין חשש שיצטרך לבריות. ה. כאשר יש לו משכורת קבועה כדי סיפוקו את היתר יכול לתת אף שהוא יותר מחומש. ו. דעת השיט"מ"ק שנתון להזקק תורה הרי הוא שותף ואינו מוגדר כמבזבז. ז. מי שבין כך מבזבז על הבלי העולם.

מעלת הצדקה

למדו מ"נתן נתן" שיש חיוב לתת אף מתנה מועטת. ביאר בתוס' הרא"ש שהיה צד לומר שאם לעני אין חסרון אלא מתנה מועטת אין חיוב לתת לו כיון שאין לו צער גדול. וע"ז הדרך ברבינו פרץ שהצד לפטור ממתנה מועטת כאשר לעני אין חוסר רב גדול.

אך הריטב"א והשיט"מ"ק בשם רבנו יונתן ביארו, שמכאן למדו שיש חיוב לעני לתת צדקה. וכמבואר לעיל מהסוגיא בגיטין מבואר שמר זוטרא למד חיוב עני לתת צדקה מ"ועניתך לא אענך עוד". והביא הר"י מלוניל מדברי הגמ' בחולין (קלא) שעני חייב לתת מתנות עניים בשדהו. אך יש בראשונים שביארו שאין הסוגיא לפנינו באה לחייב עני בצדקה, אלא היה צד שמי שיש לו ממון בצורה גבולית, ואם יתן מתנה מועטת שמא ירד מנכסיו ויהיה עני, פטור מצדקה, וע"ז אמרו בסוגיא לפנינו שחייב.

כפי המבואר בסוגיא בגיטין הנ"ל, מצוות צדקה היא סגולה לעשירות, כמו שאמרו מי שרואה מזונותיו מצומצמים ירבה בצדקה. ושוב אין מראים לו סמני עניות. עוד אמרו ניצל מדינה של גהינם.

אמרו בגמ' ביומא (פ, א) מי שיש חילול השם בידו, אין כח בתשובה לתלות ולא ביום הכפורים לכפר ולא ביסורים למרק אלא כולן תולין ומיתה ממרקת. רבינו יונה פותח פתח לשבים ונותן עצה לעונן המר של חילול ד', בשער הראשון (עיקר זי אות מז) אמר ר"י "לרדוף פעולת החסד והאמת כענין שנאמר 'בחסד ואמת יכפר עון ויביראת ד' סור מרע". וממשיך בדבריו שצדקה תציל ממות. (ברבינו יונה מבואר שאף לימוד תורה בדבקות מועיל כנגד חילול ד', אך הנוגע לנו)

כתב בספר חסידים (אות לב) "כל מי שאוהב את הצדקות אינו רואה דין חיבוט הקבר". ובערוך השלחן (יו"ט סי' רמח, ה) כתב "וקיבלתי כי על ידי שהאדם מאסף צדקה מאחרים על ידי זה מציל את זרותיו מלחזור על הפתחים".

האם מברכים על מצוות צדקה?

הרשב"א בשו"ת (ח"א סי' חי') ובאבודרהם (הל' ברכת המצוות) הביא מהר"י בן פלט, שאין מברכין משום שחוששים שמא העני לא ירצה לקבל, והיו מצוה שתלויה בדת אחרים ולפיכך אין מברכין.

שיטת הבית הלל, הובא בהגהת יד אברהם (לשו"ע יו"ד רמח), אם נתן לעני והעני לא קיבל יצא יד"ח מצוות צדקה. א"כ הקשה הבאור הלכה (להגרתי"ק שליט"א מתנוע' ז, א ד"ה מ"ע) שלכאורה שלא כדברי הרשב"א, שהרי כל יסודו של הרשב"א שאין מברכים על מצוות צדקה שאולי העני לא יסכים לקבל, ואם כדברי הבית הלל הנ"ל שיוצא ידי חובה אף אם העני לא מקבל, מדוע לא יברך ברכת המצוות על מצוות צדקה.

בראב"ד כתב, שאין מברכים משום דהוי מצוה שיש בה קלקול, שכאשר יברך נראה שמודה על אותו קלקול של העני.

בחרדים על הירושלמי (פרק כיצד מברכין) הביא שרבינו אליהו היה מברך על תנית צדקה.

נושא היום: אבידת קרקע. מהי אבידה. דרשות הפסוקים

ראה מים שוטפים בדרכם לקלקל שדה חברו, גודר בפניהם. **אמר רבא**, "לכל אבידת אחיך" ריבוי לאבידת קרקע. **הביא רב חנינה** ראייה לרבא מדברי הברייתא, **העמיד רבא** שאין ראייה מדברי הברייתא שניתן להעמיד שהיו עומרים שעדיין צריכים לקרקע, החידוש שלא מתבטלים כלפי קרקע.

בדברי המשנה יש לזון האם אבידה היא כאשר יש בה ב' חסרונות "רצה" ו"בין הכרמים" או אף בחסרון אחד מוגדר לאבידה היינו או רץ, או בכרמים. **ביאר אבין** אם הבהמה "רועה" אין זו אבידה אף כאשר היא בין הכרמים. "רצה" אף בדרך זוהי אבידה. **לרבא**, אם כדברי אבין צריך להיות כתוב קל וכו' חמור "רצה בדרך" וממילא נדע רצה בכרמים וכו'. **אלא**, לגבי "רצה" אם כלפי השדה, אבידה. כלפי העיר, אינה אבידה. **והנידון** לגבי "רועה בכרמים" יש חשש שתיק את הכרם, "אבידת הכרמים", כאשר הקרקע של ישראל, אולם בקרקע של כותי במקום שמזהירים את בעלי הבהמה אין כאן אבידת כרמים ולא אבידת בהמה. **אולם אם רצה** בכרמים יש אבידה כלפי הבהמה שניזוקה מהכרמים.

חיוב השבת אבידה אפילו מאה פעמים שנאמר "**השב**", מ"תשיבם" לומדים שיכול להשיב אף בלא דעת בעלים (שלא כמו בהשבת גזל או נגיבה או שומרים). "**שלח**" חיוב שילוח הקן אפי' מאה פעמים, "תשלח" אף לדבר מצוה. "**הוכח**" חיוב תוכחה אפי' מאה פעמים, "**תוכיח**" ריבוי רב לתלמיד. "**עזב תעזב עמו**" אף שאין בעליו עמו חייב לפרוק. "**הקם תקים עמו**" חיוב טעניה כאשר אין בעליו עמו. "**החידוש** בפריקה שיש צער בעלי חיים ויש חסרון כים מאידך החיוב לסייע בחינם. **בטעינה** אין צער בעלי חיים ואין חסרון כים והסיוע בתשלום. **שיטת ר"ש** שאף טעניה בלא שכן, צריך ב' פסוקים, כדי שלא נאמר שיש חיוב רק בפריקה ולא בטעינה. **התורה כתבה אבידה לחדש** שיש חיוב סיוע אף באופן שאין לבהמה צער אלא רק לבעלים, מאידך אין בעליה כאן. ובפריקה וטעינה שהבעלים כאן.

"**מות יומת המכה**" אם לא יתן להרוג את החיוב במיתה האמורה (כגון בורח בספינה וכד'), ניתן להורגו בכל מיתה. וכן לגבי חיוב מיתה בעיר הודחת "**הכה תכה**" אם לא שייך להורגם בסיף כפי שאמרה תורה, ניתן להורגם בכל מיתה. "**השב תשיב**" יש חיוב השבת העבט (- פקדון), אף אם לא נעשה המשכון בב"ד (עיקר הפסוק אמר לגבי שליח ב"ד). "**החל תחבול**" חיוב השבת העבט אפילו ששכנו שלא ברשות. צריך ב' פסוקים לגבי משכון, על חפץ ששימוש בו ועל חפץ ששימושו בלילה. "**פתח תפתח**" לעניי עירך, וריבוי לעניי שאר מקומות. "**נתן נתן**", חיוב לתת לעני לכה"פ מתנה מועטת. "**הענק תעניק**" **לרבנן** אף אם לא נתברך הבית מחמת העבד יש חיוב הענקת. **ולר"א** מעניקים רק כאשר נתברך הבית בגללו, התורה כתבה כלשון בני אדם. "**העבט תעביטנו**" למדנו נתינה לתי שאינו מעוניין לקבל מן הצדקה, ליוה לו ויטלו ממנו לאחר מיתה, **ורבנן** ריבו שאף מי שיש לו ומעוניין לחיות על חשבון אחרים, נותנים לו ופורעים אחר מיתתו. **ולר"ש** אם יש לו אין נזקקים לו, ודיברה תורה כלשו בני אדם.

השיב אבידה ומחמת כך הפסיד פרנסתו, חיוב בעלי האבידה לשלם למוצא שכר פועל בל, **ביאר אבין**, ההפרש בין מלאכתו הקשה כדי שייסכים לעשות מלאכה קלה.

אם שכר מלאכתו מרובה, ויש שם ב"ד יאמר בפניהם ששכרו כך וכך אם יאמרו לו להשיב, ישיב ויקבל שכרו. **אם אין ב"ד** שלו קודם לשל כל אדם. **איסור ורב ספרא** היו שותפים חלק רב ספרא את השותפות בלא ידיעתו של איסור, **באו לפני רבה בר רב הונא**, אמר לרב ספרא תביא את הג' שחלקת בפניהם, או לכה"פ עדים שהיו מתוך השלשה, או שני עדם שחלקת בפני ג'. **אמר רב חסדא** אם ראה מהחשנה שאומר בפני ג' וכו', אין להביא ראייה שבחשנה מוציא ממון מאחד לשני, כאן בחלוקת השותפות את שלי אני נוטל **ונילוי דעת** שחלקתי בשוה מספיק בעדים. **ורצו להביא ראייה** מאלמנה שמוכרת מנכסי היתומים לצורך מזונות שלא בפני ב"ד. **ונדחה** שאמרו בשם ר"נ שלא צריך ב"ד מומחים אולם צריך ב"ד הדיוטות.